

NATUUR & MILIEU

UPDATE NOVEMBER 2023

Oplopende thermometer door verkiezingskoorts

Nienke Onnen:
'De mens moet voorrang
krijgen op de auto'

Vergiftigen
bestrijdingsmiddelen
onze leefwereld?

UIT DE STILSTAND EN POLARISATIE

Op het moment dat deze *Update* op uw mat valt, tikt de verkiezingskoorts in ons land waarschijnlijk de hoogste graad van de thermometer aan. Debatten op tv, flyeraars bij ieder station en politici die steeds kortademiger hun wensen en ambities de ether in gooien. En ik moet u zeggen: sinds de val van het kabinet loopt de temperatuur bij ons ook behoorlijk op.

Klaar met Rutte IV. Samen met de rest van Nederland keken ook wij een dag of twee verdwaasd om ons heen. En toen kwam gelukkig weer de broodnodige adrenaline. Zoveel grote kwesties in de samenleving die om een antwoord vragen: van stikstof tot klimaatbeleid, van een dreigende watercrisis tot de noodzaak om de vervuiling door de Nederlandse luchtvaart aan banden te leggen. En dat zijn alleen nog maar de onderwerpen uit ons werkveld. En dan ook nog de werveling en sensatie van alle politieke nieuwkomers: van volledige partijen tot kandidaat-Kamerleden.

‘Een schoner, gezonder en groener Nederland voor iedereen’

In deze *Update* ziet u waartoe die oplopende thermometer bij ons heeft geleid. Nieuwe voorstellen, plannen en coalities. Gericht op een schoner, gezonder, groener Nederland voor iedereen.

U leest een pleidooi aan de politiek om in woord en daad te kiezen voor ‘de industrie van morgen’. Met een schone industrie hoeft niemand meer bang te zijn voor vervuild water of ongezonde lucht. U leest over onze voorstellen aan de politiek om steden en dorpen leefbaar te houden. Goed openbaar vervoer en voldoende lokale voorzieningen zorgen ervoor dat we de auto vaker laten staan. En u leest over de coalitie die wij smeden met de Parkinson Vereniging en FNV om paal en perk te stellen aan de vergiftiging van ons water.

Ik hoop dat we over een halfjaar kunnen zeggen dat deze verkiezingen een ommekeer waren: uit de stilstand en polarisatie, naar een effectieve aanpak van problemen, met zorg voor alle mensen in onze samenleving. Ik wens u een mooie verkiezingsdag!

Marjolein Demmers
Directeur Natuur & Milieu

Vergiftigen bestrijdingsmiddelen onze leefwereld?

Onze land- en tuinbouwsector gebruikt ontzettend veel chemische bestrijdingsmiddelen tegen plagen en ziekten. Dit komt door ons industriële landbouwsysteem, waarbij de opbrengst hoog moet zijn en de financiële marges voor kwekers en telers klein blijven.

Berthe Brouwer

'We maken ons grote zorgen. We hebben effectievere maatregelen nodig om ons water te beschermen. En daarmee onze gezondheid en die van dieren en planten in en om het water.'

'Nergens in Europa is het gebruik van bestrijdingsmiddelen per hectare zo hoog als in Nederland'

Steeds vaker wordt duidelijk dat er gezondheidsrisico's zijn voor mensen die met de bestrijdingsmiddelen werken en voor omwonenden. We vinden de middelen terug in beschermde natuurgebieden, huisstof van boerderijen en zelfs in het bloed van mensen.

Berthe Brouwer, onze programmaleider Bestrijdingsmiddelen, vertelt erover: 'Nergens in Europa is het gebruik van bestrijdingsmiddelen per hectare zo hoog als in Nederland. De gevolgen zijn zorgwekkend en schadelijk voor onze leefwereld.'

Plaag voor gezondheid en natuur

Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie is het veelgebruikte middel glyfosaat waarschijnlijk kankerverwekkend. Er is zelfs bewijs voor een hoger risico op de hersenziekte Parkinson door blootstelling aan bestrijdingsmiddelen. In Frankrijk en Italië is Parkinson daardoor een beroepsziekte onder bijvoorbeeld druiventelers.

Berthe: 'Het aantal insecten in Nederland neemt de afgelopen jaren af, vooral in agrarisch gebied. Dit wordt veroorzaakt door de wijze van land- en tuinbouw, waarbij bestrijdingsmiddelen een belangrijke rol spelen. Bestuivende insecten zijn hard nodig om bijvoorbeeld groente en fruit te telen.' ►

Onzichtbaar probleem

Bestrijdingsmiddelen zitten niet alleen op akkers en in boerenslootjes. Ze zitten overal in onze leefomgeving en dringen diep door in natuur- en recreatiegebieden. Dit bleek uit onderzoek van Natuur & Milieu afgelopen zomer. Het Centrum voor Milieuwetenschappen keek in opdracht van ons naar de 38 giftigste bestrijdingsmiddelen die in Nederland worden gebruikt. In maar liefst 80 procent van de 153 onderzochte gebieden werden die middelen aangetroffen. Bij vier op de tien wateren werd een overschrijding van de milieunormen geconstateerd. In sommige gevallen wordt de norm wel honderd keer overschreden. Dit brengt grote ecologische schade met zich mee. Zo gezien zijn juist bestrijdingsmiddelen de plaag die bestreden moet worden.

'Nederland is een grootverbruiker van landbouwgif. In het water zie je daarvan de trieste gevolgen,' vertelt Berthe. 'Dieren en planten worden ziek en gaan dood. Normaal reinigt een water zichzelf. Maar dat lukt niet meer als het systeem zo is aangetast. Bovendien meten we maar het topje van de ijsberg. Enkele heel giftige middelen worden met de huidige apparatuur pas gemeten als ze ver boven de milieunorm zijn. Juist die middelen leveren grote milieuschade op, maar zijn niet in beeld bij beleidsmakers.

Middelen die je niet kunt meten, moeten per direct worden verboden. In het belang van waterkwaliteit, natuur en onze gezondheid.'

'Juist bestrijdingsmiddelen zijn de plaag die bestreden moet worden'

Actie nodig

Uit ons onderzoek blijkt dat de schadelijke middelen even vaak worden aangetroffen als tien jaar geleden, en dat het aantal normoverschrijdingen even hoog is. Nederland ligt nog mijlenver af van de Europese afspraken uit de Kaderrichtlijn Water (zie kader op de pagina hiernaast).

'Wij willen daarom dat de overheid een "toxiciteitsbelasting" invoert. Juist de giftigste middelen worden namelijk in te hoge concentraties aangetroffen. De impact van deze giftige groep is enorm. Deze belasting maakt ze minder interessant om te gebruiken. Denemarken heeft deze heffing al ingevoerd.'

Voorzorgsprincipe en toelatingseisen

Berthe: 'De overheid moet de veiligheid bovenaan zetten in de toelating van middelen en regels voor gebruik. In een manifest riepen wij, samen met Parkinson Vereniging, Parkinson NL en de FNV, de Tweede Kamer op die verantwoordelijkheid te nemen. We willen dat het voorzorgsprincipe geldt: een middel niet toelaten bij twijfel of onduidelijkheid over de schadelijkheid. Dat geldt ook voor mengsels van bestrijdingsmiddelen. Verschillende stoffen kunnen elkaars werking namelijk versterken.'

Omslag landbouw

'Het gebruik van bestrijdingsmiddelen moet van de Europese Unie vóór 2030 met de helft afnemen. In grondwaterbeschermingsgebieden, natuurgebieden en langs sloten en kanalen willen wij een totaalverbod op het gebruik van chemische middelen. Het nieuwe kabinet moet de omslag naar natuurinclusieve landbouw versnellen en boeren daarin steunen. Veel meer variatie in gewassen, bijvoorbeeld met strokenteelt, en meer ruimte voor natuur in landbouwgebieden. Planten die de ruimte krijgen, in een organisch gevoede bodem, robuust en weerbaar tegen ziekten. Als er toch ziekten of plagen ontstaan, moeten we aan de slag met mechanische methoden en het inzetten van natuurlijke vijanden.' Berthe sluit af: 'Zo krijgt de natuur de kans om te herstellen.'

Wilt u meer lezen over ons onderzoek?
Scan deze QR-code.

'Het gebruik van bestrijdingsmiddelen moet van de Europese Unie vóór 2030 met de helft afnemen'

WAT ZIJN DE EUROPESE AFSPRAKEN IN DE KADERRICHTLIJN WATER?

De richtlijn bevat afspraken om ervoor te zorgen dat uiterlijk in 2027 het water zowel chemisch (schoon) als ecologisch (gezond) op orde is. Europa stelt hiervoor richtlijnen op, bijvoorbeeld normen voor vermindering en beperking van verontreiniging. Onze overheid vertaalt dat naar landelijk beleid en regelgeving.

EEN TOEKOMST WAARIN DE MENS VOORRANG KRIJGT OP DE AUTO

Nienke Onnen

'Het is tijd voor scherpere doelen en daarom zetten wij ons in voor vier typen maatregelen: normeren, beprijzen, stimuleren en herwaarderen.'

Voor het klimaat en voor de leefbaarheid in ons land is het belangrijk dat we meer reizen met het ov, en dat we meer fietsen, lopen en auto's delen. Hoe we daar komen en wat dit oplevert, staat in onze mobiliteitsvisie. We spraken erover met programmaleider Mobiliteit, Nienke Onnen.

Waarom deze nieuwe visie?

Nienke: 'Nagenoeg de helft van de publieke ruimte is ingericht voor de auto. Bovendien zorgt autoverkeer voor bijna 12 procent van de stikstofuitstoot en 18 procent van de CO₂-uitstoot in Nederland. Dat kan en moet minder. Het is daarom tijd voor een nieuwe manier van reizen en vervoeren.'

Zelf heb ik het geluk dat ik met de fiets naar werk of de supermarkt kan, maar voor veel mensen geldt dat niet. Ons land is erg gericht op auto's. Mensen die geen auto rijden of bezitten, komen daardoor steeds moeilijker op bestemmingen als werk of het ziekenhuis. Daarnaast staat de leefbaarheid onder druk door de vele auto's die in buurten rondrijden en geparkeerd staan. De mens moet daarom voorrang krijgen op de auto.'

Wat staat centraal in de visie?

'Wij kiezen voor verandering: niet langer de huidige trend van meer auto's en reiskilometers faciliteren. Onze visie bevat hiervoor 27 concrete maatregelen. Die zorgen voor minder CO₂- en stikstofuitstoot én een aangename leven in dorpen en steden.'

We sturen aan op goede bereikbaarheid. De dichtstbijzijnde ziekenhuizen, supermarkten en werklocaties moeten ook met het ov en de fiets goed zijn aan te reizen. En we willen dat keuzemogelijkheden voor vervoer ruim beschikbaar zijn. Meer voorzieningen dicht bij huis, en een andere inrichting van onze omgeving, kunnen fietsen en lopen aantrekkelijker maken.

Dat vraagt wel om duidelijke keuzes. Zoals minder parkeerplaatsen, autobezit en nieuwe wegen. Zo komt er meer ruimte voor groen, recreatie en veilig buitenspelen.'

'Doordat onze maatschappij zo gefocust is op de auto, komen mensen zonder in de knel'

Hoe nu verder?

'Met deze visie scherpen we onze doelen aan en bepalen we welke projecten nodig zijn voor een schoon, gezond en groen Nederland. We gaan actief samenwerken en lobbyen, zodat de maatregelen uit onze visie worden opgenomen in beleid. De aanstaande verkiezingen zijn een uitgelezen moment om onze speerpunten op de politieke agenda te krijgen.'

'Wij dringen erop aan dat de overheid grenzen gaat stellen via normering, beprijzen, stimuleren en herwaarderen. Bijvoorbeeld door te bepalen hoeveel CO₂ een voertuig maximaal mag uitstoten in een bepaald gebied. Het principe "de vervuiler betaalt" kan helpen om duurzaam gedrag aantrekkelijker te maken. Tegelijkertijd willen we dat vervoer voor iedereen te betalen is, en zetten daarom in voor compensatie via inkomensbeleid.'

U leest onze visie door deze QR-code te scannen.

Een industrie die geen fossiele grond- en brandstoffen gebruikt, is mogelijk in ons land. Met goed beleid kun je sturen op een sector die minder energie gebruikt en schoner produceert. In deze nieuwe industrie zitten de banen van de toekomst.

BOUWEN AAN DE 'INDUSTRIE VAN MORGEN'

Foto: Marco De Swart

Het huidige kabinetsbeleid is vooral gericht op het verduurzamen van de huidige industrie. Wij stellen de cruciale vraag of dit de juiste weg is om de uitstoot omlaag te krijgen. Moet Nederland niet juist interessanter worden voor een nieuwe industrie?

Verkenning van een fossielvrije industrie

Een onderzoeksrapport van CE Delft, in opdracht van Natuur & Milieu, beschrijft hoe de transitie naar een schone en concurrerende industrie in 2037 eruit kan zien. De huidige basisindustrie kan stapsgewijs veranderen in een schone

maakindustrie, die materialen tot nieuwe producten verwerkt.

'Met een nieuw kabinet zetten wij in op een koerswijziging'

Michèle Prins

'Met de juiste omstandigheden kan het nieuwe kabinet de Nederlandse industrie veranderen van een energie-intensieve, fossiele industrie naar een duurzame koploper.'

Halffabricaten importeren we voor de verdere hoogwaardige productie hier, die minder energie-intensief is. Deze omslag vraagt om beleid gericht op de ontwikkeling van deze nieuwe industrie.

Michèle Prins, programmaleider Industrie, vertelt: 'Een schone industrie gebruikt schone elektriciteit uit wind en zon, groene waterstof en grondstoffen uit recycling. Hernieuwbare energie wordt hier relatief duur, vergeleken bij zonniger landen zoals in Zuid-Europa. Daarom past energie-intensieve industrie vaak beter buiten Nederland. Duurzame energie dáár gebruiken waar het beschikbaar is, is logischer. Zo kunnen we hier bouwen aan een circulaire industrie, die gebruikmaakt van de Nederlandse kennis en infrastructuur.'

Overgang naar 'industrie van morgen'

We overhandigden het onderzoek aan minister Micky Adriaansens van Economische Zaken en Klimaat tijdens een kennisbijeenkomst in Den Haag. Michèle: 'We wilden mensen in de industrie en bij de overheid laten zien dat een schone industrie binnen bereik is en we de kansen daarvoor moeten pakken. De minister was erg blij met dit onderzoek. Ze zag goede aanknopingspunten, maar gaf ook aan vooral te willen vasthouden aan behoud van de huidige industrie.'

'Met een nieuw kabinet op komst zetten wij in op een koerswijziging,' zegt Michèle. 'Nederland moet de kansen pakken van de nieuwe industrie, mede door financiële voordelen van fossiele brandstoffen af te bouwen. Zo wordt het gebruik ervan ontmoedigd en kan worden ingezet op duurzame energie en grondstoffen. Dan draagt de industrie niet alleen bij aan welvaart, maar ook aan ons welzijn én onze natuur.'

REACTIE VAN DE INDUSTRIE

Nienke Homan, voorzitter VNCI, de brancheorganisatie van de chemische industrie in Nederland, over het onderzoek: 'Het is positief dat Natuur & Milieu een verkenning doet van de toekomst van de industrie in Nederland. Het gesprek daarover mag (en moet) gevoerd worden. Wij hebben enige zorgen. De studie gaat voorbij aan de grote bijdrage die Nederland zelf kan leveren aan de verduurzaming van de industrie. Maar terecht wordt aangegeven dat er vol moet worden ingezet op duurzame grondstoffen en meer hernieuwbare energieproductie. Wij zien wel een veel grotere en zelfs cruciale rol voor de (chemische) basisindustrie in een Europese circulaire economie. Wij hebben de kennis en kunde en dus de morele verplichting om producten op een duurzame wijze te maken, ook in Nederland. Laten we samen inzetten op een stappenplan voor groene en gerecyclede grondstoffen!'

INTERVIEW

Rob van Tilburg, Directeur Programma's

'Verkiezingen bieden nieuwe kansen'

Na de Tweede Kamerverkiezingen van november gaan de nieuwe coalitiepartijen aan de slag met hun regeerakkoord. Voor Natuur & Milieu zijn verkiezingen en formatie uitgelezen kansen haar idealen dichterbij te brengen. Directeur Programma's Rob van Tilburg vertelt hoe de organisatie dat aanpakt.

Jouw Team Programma's houdt zich veel bezig met de lobby richting Den Haag. In juli viel het kabinet-Rutte IV. Hoe reageerden jullie daarop?

'Consternatie! Er wordt bij ons dan druk heen en weer gebeld en geappt. Velen van ons baalden flink, want er lag een behoorlijk groen regeerakkoord. Wat er op stikstof en klimaat was afgesproken, daar waren we blij mee. Maar de uitvoering ging moeizaam, het piepte en kraakte vanaf het begin. Dus nieuwe verkiezingen bieden ook weer nieuwe kansen.'

Wat zetten jullie in de steigers richting de verkiezingen?

'We gingen meteen met een groep collega's rond de tafel om onze strategie te bepalen. Ten eerste over het huidige demissionaire kabinet. De vraag is: welke onderwerpen verklaart de Kamer "controversieel"? Die worden doorgeschoven naar een volgend kabinet. Maar voor sommige onderwerpen is uitstel een heel slecht idee. Samen met de coalitie Duurzaam Evenwicht, waarin ook boeren, bouwers en ondernemend Nederland zitten, zeiden we bijvoorbeeld: ga door met het stikstofbeleid. En met een nog veel grotere coalitie hielden we eenzelfde pleidooi voor het klimaatbeleid. Want die urgentie blijft. Goed nieuws dat dat is overgenomen: klimaat- en stikstofbeleid worden niet uitgesteld. Helaas is het

onzeker of er voldoende geld beschikbaar is, omdat de Eerste Kamer het stikstofonds controversieel heeft verklaard.'

Daarnaast gaan de politieke partijen aan de slag met hun verkiezingsprogramma's. Ook daarop probeert Natuur & Milieu invloed uit te oefenen. Rob: 'Wij laten alle partijen weten welke wensen wij hebben. Natuurlijk leggen we per partij andere accenten, want we willen elkaar wel vinden. De VVD is voor kernenergie, die gaan we niet proberen over te halen ineens tegen te zijn. Met de BBB zijn we het lang niet over alle onderwerpen eens. Maar hen benaderen we wel over de bereikbaarheid van de buitengebieden van Nederland. En over het feit dat de groene boer van de toekomst een fatsoenlijke boterham moet verdienen. Daar hebben we raakvlakken. Wij geven overigens straks voor de verkiezingen geen stemadvies; we blijven partijneutraal.'

Een volgende belangrijke fase begint als de formatie serieus wordt. Wat is jullie strategie daarbij?

'Wij zijn nu al bezig coalities te smeden op al onze speerpunten. Zodat we breed gedragen oplossingen kunnen inbrengen samen met maatschappelijke organisaties, belangenorganisaties, boeren, ondernemers, bouwers, noem maar op. Want dat is wel onze kern: wij zijn een organisatie van oplossingen. En we hebben oog voor sectoren in de samenleving die worden geraakt door groen beleid - bijvoorbeeld boeren of mensen die minder te besteden hebben. Door die houding vinden we gehoor bij partijen van links tot rechts.'

Het wordt spannend welke keuzes het nieuwe kabinet gaat maken. Er valt iets te kiezen voor de kiezers maar er valt dus ook genoeg te doen voor ons qua beleidsbeïnvloeding.

GAAT DE KRIMP VAN SCHIPHOL DOOR NA DE VERKIEZINGEN?

Als het aan Koenraad Backers ligt, onze programmaleider Luchtvaart, gaat de krimp van Schiphol natuurlijk gewoon door. 'Met luchtkastelen over grote hoeveelheden niet-fossiele kerosine en elektrische vliegtuigen redden we het niet. Het aantal vluchten moet fors omlaag voor klimaat en mens. En als we toch vliegen, moeten we een eerlijke prijs gaan betalen. Ook het nieuwe kabinet moet hierop blijven inzetten.'

Natuur & Milieu steunt het besluit van demissionair minister Harbers van Infrastructuur en Waterstaat om het aantal vliegbewegingen van Schiphol terug te brengen binnen de geluidsnormen naar 440.000 vluchten. Jarenlang heeft de overheid het overschrijden gedoogd, waardoor er meer vluchten werden gemaakt dan toegestaan op basis van afspraken met omwonenden.

De beoogde krimp van Schiphol is slechts voor vijf jaar en de krimp is uiteindelijk afgezwakt tot 452.000 vluchten per jaar. We zien dat de overheid voorsorteert op groei voor de lange termijn. Zo wordt gewerkt aan een herziening van het luchtruim waarmee meer vluchten mogelijk worden door, onder andere, een vierde aanvliegeroute op Schiphol te openen. En er staat nog altijd een nieuwe internationale luchthaven in Lelystad klaar om geopend te worden.

De klimaatcrisis wordt steeds zichtbaarder en de urgentie van absolute en snelle vermindering van emissies neemt daarmee ook toe. Dat kan alleen met structurele en verdergaande krimp van de totale luchtvaart in Nederland. En laat krimp van luchthavens nu niet geregeld zijn in de wet en Europese regelgeving. 'Dat is niet zo verwonderlijk: DGMove, de Europese Commissie die verantwoordelijk is voor luchtvaartbeleid, wordt sterk beïnvloed door de machtige Europese luchtvaart,' aldus Koenraad.

Europese regels zoals de slotverordening beperken de mogelijkheid voor Nederland om in te grijpen

'De krimp van luchthavens is niet geregeld in de wet en de mondiale en Europese regelgeving'

sterk. Een slot is het recht van een vliegtuigmaatschappij om op een bepaalde tijd te mogen landen en vertrekken. De regeling schrijft voor hoe slots op een onafhankelijke manier verdeeld moeten worden onder vliegtuigmaatschappijen. Deze regeling stamt uit de jaren tachtig en is sterk gericht op groei. Klimaat, milieu en leefomgeving waren bij het schrijven ervan nog nauwelijks een onderwerp en de regeling bevat dan ook geen woord over de mogelijkheid om luchthavens te laten krimpen.

Hoe de verordening op groei stuurt, blijkt uit de bescherming die wordt gegeven aan zogenaamde 'historische rechten' op slots van de gevestigde vliegtuigmaatschappijen. Als een vliegtuigmaatschappij een slot eenmaal krijgt toegewezen en dit ook benut, dan geeft dat automatisch recht op datzelfde slot in het volgende jaar. Het slot is dan een historisch recht geworden, dat in principe eindeloos is.

Koenraad: 'Het CO₂-plafond, ontwikkeld om de uitstootdoelen van de Nederlandse luchthavens te borgen en handhaven bij wet, draagt bij aan het op de proef stellen van de Europese slotverordening. Als Schiphol de doelen niet haalt en daarvoor boetes krijgt, zal de druk om te krimpen groter worden. Daarom zetten we veel van onze energie in op het invoeren van het CO₂-plafond en stimuleren we andere landen in Europa om dit ook in te voeren. Bovendien lobbyen we bij DGMove om ook de mogelijkheid van krimp in de slotverordening te regelen.'

Koenraad Backers

'Het is onbegrijpelijk dat Schiphol toch een natuurvergunning heeft gekregen voor 500.000 vluchten per jaar. Een gemiste kans voor de overheid om in te grijpen en natuur, omwonenden en klimaat te beschermen tegen de vervuiling door Schiphol.'

De Update is een uitgave voor donateurs en relaties van Natuur & Milieu en verschijnt twee keer per jaar op papier en online. Bekijk eerdere edities op: www.natuurenmilieu.nl/update.

**NATUUR
& MILIEU**

November 2023 © Natuur & Milieu

Contact over donateurszaken?

030-233 1328

donateurs@natuurenmilieu.nl

www.natuurenmilieu.nl

 [@natuurenmilieu](https://twitter.com/natuurenmilieu)

 Facebook.com/natuurenmilieu

 Linked.in/natuurenmilieu

 [@natuurenmilieu](https://www.instagram.com/natuurenmilieu)

*Algemeen Nut
Beogende Instelling*

ANBI

